

Πανελλήνιες 2023

Προτεινόμενες Απαντήσεις

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ 06/06/2023

Διδαγμένο κείμενο

A1. α. 1. Λάθος

2. Λάθος

3. Σωστό

A1. β. α. 1

β. 3

B1. Σύμφωνα με τη διδασκαλία του Αριστοτέλη, το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύσσεται και αξιολογείται η ηθική συμπεριφορά του ανθρώπου είναι η πόλις. Ασφαλώς ο φιλόσοφος έχει υπόψη του κυρίως το πολιτειακό μοντέλο της αρχαιοελληνικής πόλης-κράτους. Η πόλις είναι μια συγκεκριμένη μορφή κοινωνίας, εξελικτική τελειοποίηση πρότερων και ατελών κοινωνικών μορφωμάτων, του οἴκου και της κώμης. Δεν αποβλέπει όμως, όπως αυτά, μόνο στην επιβίωση των μελών της αλλά και στη συλλογική και ατομική ευτυχία των πολιτῶν, δηλαδή των συμπολιτῶν (αυτή είναι η αρχαία σημασία της λέξης πολίτης). Η συλλογική εὐδαιμονία υπηρετείται από τη σχετική αυτάρκεια, αυτονομία και αυτοδιοίκηση (ελευθερία), που χαρακτηρίζουν την αρχαιοελληνική πόλη. Καθώς οι πρότερες μορφές κοινωνικής οργάνωσης, ο οἶκος και η κώμη, συστήνονται με φυσικό τρόπο, η εξέλιξή τους και η τελειότερη μορφή κοινωνίας, η πόλις, είναι επίσης ένα φυσικό δημιούργημα. Εξάλλου, το κύτταρό της, ο πολίτης, είναι πολιτικὸν ζῶον εκ φύσεως: ζωντανό ον που η φύση του προϋποθέτει πολυποίκιλες σχέσεις ανταλλαγῶν και αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών αυτής της οργανωμένης κοινωνίας. Αυτό ακριβώς το πλέγμα σχέσεων είναι που συστήνει την πόλιν.

Ο Αριστοτέλης, λοιπόν, επιχειρεί έναν πρώτο ορισμό της πόλης-κράτους (1^ο απόσπασμα), προσδιορίζοντας τον σκοπό για τον οποίο έχει συγκροτηθεί.

Η πόλις είναι μια κοινωνία πολιτική, ένα είδος κοινότητας, κοινωνικής συμβίωσης (Ἐπειδὴ πᾶσαν πόλιν ὀρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὖσαν). Η κοινότητα αυτή έχει ως στόχο να επιτύχει κάποιο αγαθό, που είναι αναμφίβολα το ανώτερο από όλα τα αγαθά, αφού και η πόλη είναι η τελειότερη μορφή κοινωνίας, η τελειότερη μορφή κοινωνικής συμβίωσης. Περιλαμβάνει ατελέστερα κοινωνικά μορφώματα, όπως η οικογένεια, η φυλετική συγγένεια και σχέση, το χωριό, μια συντεχνία κ.ά. Η πόλις δεν είναι απλώς μια ανταλλακτική κοινωνία που διασφαλίζει την επιβίωση των μελών της, αλλά εκείνη η οργανωμένη και αρθρωμένη κοινωνία που διασφαλίζει τις προϋποθέσεις για την πλήρη ανάπτυξη όλων των

δυνατοτήτων του ανθρώπου. Ύψιστος σκοπός της ύπαρξής της είναι το κοινό αγαθό, η συλλογική και ατομική ευτυχία των μελών της. Επισήμανση: ο όρος πόλις δεν χρησιμοποιείται με τη νεοελληνική σημασία (αυτό που σήμερα λέμε πόλη), αλλά χρησιμοποιείται με την αρχαιοελληνική σημασία του (= πόλη-κράτος). Η πόλη κράτος είναι μια κοινότητα που την αποτελούν κυβερνώντες και κυβερνώμενοι, άρχοντες και αρχόμενοι. Είναι το όλον που αποτελείται από μέρη, τα μέρη όμως που δε χάνουν μέσα στο όλον τη δική τους φυσιογνωμία. **κοινωνία**: η λέξη προέρχεται από το ρήμα κοινωνῶ (στα αρχαία ελληνικά σημαίνει έχω ή κάνω κάτι μαζί με άλλον ή με άλλους, συμμετέχω σε κάτι με άλλον ή με άλλους). Έτσι μπορούμε καλύτερα να καταλάβουμε τι σημαίνει η λέξη κοινωνία: ομάδα ανθρώπων που συνυπάρχουν, συνεργάζονται σε κάποιες ενέργειες ή συμμετέχουν σε κάποιες διαδικασίες έχοντας έναν κοινό σκοπό, ένα επιμέρους ή καθεμιά συμφέρον (ἀγαθοῦ τινος ἕνεκεν συνεστηκυῖαν). Με την φράση «**τοῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι**» (= πράγματι όλοι κάνουν τα πάντα για χάρη εκείνου που το θεωρούν καλό) συσχετίζει κατά κάποιον τρόπο τον πολίτη με την πόλη ως προς το στόχο τους: και οι πολίτες (πάντες) στοχεύουν (λειτουργώντας πάντα στο πλαίσιο της πόλεως) σε κάτι που θεωρούν αγαθό και η πόλις στοχεύει σε κάποιο αγαθό. Μάλιστα, σύμφωνα με άλλα χωρία του Αριστοτέλη, οι δύο αυτοί στόχοι συμπίπτουν: πρόκειται και στις δύο περιπτώσεις για την ευδαιμονία των πολιτών. Συγκεκριμένα, η ευδαιμονία του ανθρώπου είναι ενέργεια της ψυχής σύμφωνη με τους κανόνες της τέλει αρετής και το πιο σημαντικό από τα αγαθά που μπορούν να πραγματοποιηθούν. Η ευδαιμονία είναι όμως και ο υπέρτατος στόχος της πόλης. Επομένως υπάρχει σύμπτωση του ατομικού και κοινωνικού αγαθού. Η ευδαιμονία της πόλης κατακτάται με τις ενέργειες των ατόμων που ζουν και δραστηριοποιούνται μέσα σε αυτήν. Άρα, οι πράξεις και η συμπεριφορά των ατόμων έχουν και πολιτικό περιεχόμενο, αφού η ευδαιμονία του μικρού ή του μεγάλου συνόλου εξαρτάται άμεσα από τις πράξεις των ατόμων μιας πόλης. Με το νόημα αυτό η γενική συμπεριφορά του ατόμου έχει αποκλειστικά πολιτικό περιεχόμενο: οι πράξεις των ατόμων έχουν πολιτικές συνέπειες, συνεπάγονται δηλαδή την ευδαιμονία (ή το αντίθετο) της πόλεως.

Στα Ηθικά Νικομάχεια ο Αριστοτέλης κάνει λόγο για διάφορες κοινωνίες, που η καθεμιά τους έχει ένα επιμέρους συμφέρον· αυτοί π.χ. που πολεμούν μαζί επιδιώκουν τον πλούτο, τη νίκη ή την κατάκτηση μιας πόλης, οι ναυτικοί έχουν στόχο την απόκτηση χρημάτων, και κάτι ανάλογο συμβαίνει σε όσους ανήκουν σε μια φυλή ή ένα δήμο. Αυτές τις κοινωνίες ο Αριστοτέλης τις θεωρεί μόρια της πολιτικής κοινωνίας και τις τοποθετεί σε υποδεέστερη από αυτήν θέση, αφού η πολιτική κοινωνία δε στοχεύει στο ειδικό κατά περίπτωση συμφέρον, στο συμφέρον της στιγμής, αλλά στο σπουδαιότερο αγαθό, στην εὐδαιμονίαν όλων των μελών της, στο αγαθό που αφορά όχι το παρόν, αλλά ἅπαντα τόν βίον («**ἡ πασῶν κυριωτάτη καί πάσας περιέχουσα τάς ἄλλας**»). **κυριωτάτου πάντων**: (εννοείται τῶν ἀγαθῶν). Με τη φράση αυτή ο Αριστοτέλης εννοεί το υπέρτατο αγαθό που επιδιώκουν οι άνθρωποι, δηλαδή την εὐδαιμονίαν (για την οποία γίνεται λόγος διεξοδικά στο βιβλίο των Ηθικών Νικομαχείων του Αριστοτέλη). Η λέξη εὐδαιμονία (εὖ + δαίμων) σημαίνει αρχικά την εὐνοία του θεού, επομένως είναι κάτι που δεν το πετυχαίνει ο άνθρωπος από μόνος του, αλλά του το δίνει ο θεός. Πριν από τον Αριστοτέλη ασχολήθηκαν και άλλοι φιλόσοφοι (Ηράκλειτος, Δημόκριτος) με το περιεχόμενο του όρου, διατυπώνοντας την άποψη ότι η εὐδαιμονία δεν προέρχεται από το θείο, αλλά την έχει ο άνθρωπος μέσα του και μόνο από τις δικές του πράξεις θα την κατακτήσει ή όχι. Ο Αριστοτέλης πάλι, ορίζει την εὐδαιμονίαν

του ανθρώπου όχι ως κατάσταση, αλλά ως ενέργεια της ψυχής σύμφωνα με τους κανόνες της τέλει αρετής (ή εὐδαιμονία ἐστὶ ψυχῆς ἐνέργειά τις κατ' ἀρετὴν τελείαν). Ὅλα αυτά αφορούν την εὐδαιμονίαν ως υπέρτατο αγαθό στον ηθικό βίο του ανθρώπου. Ὁμως για τον Αριστοτέλη η εὐδαιμονία είναι στόχος, προορισμός και της πόλεως (το υπέρτατο τέλος της, η ολοκλήρωσή της). Ἐτσι ταυτίζει το υπέρτατο για το άτομο αγαθό με το υπέρτατο για την πόλη αγαθό. Η ατομική εὐδαιμονία για τον Αριστοτέλη, εξαρτάται από τις πράξεις των ανθρώπων ως ατόμων και η εὐδαιμονία της πόλεως εξαρτάται και πάλι από τις πράξεις των ανθρώπων, αλλά ως πολιτῶν. (πάντως γενικότερα ο Αριστοτέλης θεωρεῖ την ηθική φιλοσοφία μέρος της πολιτικής φιλοσοφίας).

Μέσα σε αυτό το μικρό απόσπασμα λοιπόν ο Αριστοτέλης διατυπώνει τρεις φράσεις που δηλώνουν το «τελικό αίτιο» (το σκοπό) και μία τέταρτη όπου η διατύπωση του «τελικού αιτίου» εννοείται από τα προηγούμενα:

α) ὁρῶμεν...πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἔνεκεν συνεστηκυῖαν (=βλέπουμε ὅτι κάθε κοινότητα ἔχει συσταθεῖ για την επίτευξη κάποιου σκοπού)

β) τοῦ γάρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες (=πράγματι ὅλοι κάνουν τα πάντα για χάρη εκείνου που το θεωρούν καλό)

γ) πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται (= ὅλες οι κοινότητες αποβλέπουν σε κάποιο αγαθό)

δ) μάλιστα δέ καὶ τοῦ κυριωτάτου πάντων (εννοείται: τῶν ἀγαθῶν στοχάζεται) ...ή καλουμένη πόλις (= στο ανώτερο από ὅλα τα αγαθά).

Σύμφωνα λοιπόν με ὅλα αυτά: 1) ὅλοι κάνουν τα πάντα για ἕνα σκοπό, το αγαθό, 2) ὅλες οι κοινωνίες ἔχουν συσταθεῖ με ἕνα σκοπό, το αγαθό, 3) και η πολιτική κοινωνία στοχεύει στο ανώτερο αγαθό (εννοείται ἐδῶ η εὐδαιμονία). Παρατηρούμε λοιπόν ὅτι βλέπει τη σύσταση της πόλεως και ὅλων των κοινωνιῶν (αλλά και ὅλες τις ἐνέργειες των ανθρώπων) τελεολογικά, δηλαδή από την πλευρά του «τέλους», του σκοπού προς τον ὁποῖο αποβλέπουν. Αυτή η θεώρηση (ο τρόπος εξέτασης των πραγμάτων), ἐντάσσεται σε μια ἀρχή του φιλοσόφου να ἀναζητάει το νόημα και το χαρακτήρα κάθε πράγματος και φαινομένου του κόσμου στο σκοπό της ὑπαρξῆς του.

Στη συγκεκριμένη ἐνόητα λοιπόν δίνει τον ὀρισμό της ἐννοίας «πόλις» ἀρχίζοντας από την υπερεκείμενη ἐννοία του γένους, δηλαδή την ἐννοία «κοινωνία» («κοινωνίαν τινά οὔσαν»), και προχωρώντας στην εἰδοποιό διαφορά της από τις ἄλλες κοινωνίες, που είναι ο «στόχος» της, το ανώτερο από ὅλα τα αγαθά. **Η συλλογιστική πορεία του Αριστοτέλη** σε αυτό το απόσπασμα ἐντάσσεται στον τρόπο με τον ὁποῖο συνήθιζε να διατυπώνει τους συλλογισμούς του: ἀρχίζει με μια γενική πρόταση που ἀναφέρεται στα κοινά και γενικά θέματα και στη συνέχεια περνάει στα εἰδικά, στα ἐπιμέρους ζητήματα και ἐξετάζει τις ἐπιμέρους περιπτώσεις (παραγωγική συλλογιστική πορεία).

Στο δεύτερο μέρος του 1^{ου} ἀποσπάσματος ο φιλόσοφος κάνει λόγο για την προέλευση και τον σκοπό της πόλης. Ἐτσι, λοιπόν, ἀναφέρει ὅτι:

- Η «πόλις» ἀποτελεῖται από πολλές «κώμες» και είναι το τρίτο στάδιο της συμβίωσης των ανθρώπων («οἰκία > κώμη > πόλις»).

Καθεμία από τις τρεις μορφές πολιτικής κοινότητας ικανοποιούσε διαφορετικές ἀνάγκες του ἀνθρώπου: η πρώτη τις καθημερινές ἀνάγκες του και η δεύτερη ἀνάγκες ἀνώτερες και πνευματικότερες από τις καθημερινές, ὅπως η λατρεία του θεοῦ ή η ἀπόδοση δικαιοσύνης.

- Η «πόλις» είναι η ολοκλήρωση του εξελικτικού κύκλου, η ευρύτερη και τελειότερη μορφή της πολιτικής κοινότητας, είναι η ολοκλήρωση της οικίας (οικογένειας) και της κώμης (συνοικισμού) με το νόημα ότι ικανοποιεί ακόμα πιο υψηλές, πιο «ηθικές» ανάγκες του ανθρώπου.
- Η «πόλις» είναι η ολοκλήρωση του εξελικτικού κύκλου, γιατί εξασφαλίζει την πλήρη αυτάρκεια σε ό,τι αφορά και τα αναγκαία για την επιβίωση και την ευδαιμονία.
- Η αυτάρκεια της πόλης και η ευδαιμονία της είναι δύο έννοιες απόλυτα ταυτόσημες.
- Ο τελικός λόγος («τό οὖ ἔνεκα καί τό τέλος») για τον οποίο υπάρχει ένα πράγμα και ολοκληρώνεται είναι κάτι το φυσικό και γι' αυτό είναι κάτι το έξοχο, αφού η φύση εξασφαλίζει στα δημιουργήματά της ό,τι είναι καλύτερο («τό βέλτιστον»).
- Η αυτάρκεια, επειδή είναι τελικός στόχος, είναι κάτι το έξοχο.
- Λογικό συμπέρασμα όλων των προηγούμενων είναι ότι η πόλη ανήκει στην κατηγορία των πραγμάτων που υπάρχουν εκ φύσεως.

Ο ίδιος, ακριβής στις διατυπώσεις του, διακρίνει τον λόγο δημιουργίας -συγκρότησης της πόλης-κράτους («γινόμενη μὲν τοῦ ζῆν») από τον λόγο ύπαρξης της πόλεως («οὔσα δε τοῦ εὖ ζῆν»). Με το έναρθρο απαρέμφατο «τό ζῆν» αναφέρεται στη ζωή ως βιολογικό φαινόμενο και άρα στην κάλυψη των πρωτογενών αναγκών του ανθρώπου, ενώ με το «εὖ ζῆν» παραπέμπει σε μία ανώτερη μορφή ζωής, η οποία χαρακτηρίζεται από ποιότητα και πληρότητα. Σύμφωνα με τις διδασκαλίες του Αριστοτέλη, υπάρχουν τρία είδη κοινωνικών οντοτήτων ή διαφορετικά, ομάδων συνύπαρξης των ανθρώπων: η οικογένεια («ὁ οἶκος, ἡ οἰκία»), το χωριό («ἡ κώμη») και η πόλη-κράτος («ἡ πόλις»). Οι κοινωνικές αυτές οντότητες δημιουργήθηκαν «φύσει», καθώς ο άνθρωπος είναι προορισμένος από τη φύση να μην μπορεί να υπάρξει μόνος του. Ο οἶκος και η κώμη είναι οι πρώτες κοινωνικές οντότητες που έφτασαν εξελικτικά σε ένα τρίτο στάδιο, το «τελικό» (τέλος), με την ολοκλήρωση της μορφής τους. Αυτό το τρίτο στάδιο είναι η πόλη – κράτος, ο υψηλότερος και ευρύτερος τύπος κοινωνίας, που αποτελείται από οἶκους και κώμες και ικανοποιεί ακόμη πιο υψηλές ανάγκες του ανθρώπου (τις ηθικές ανάγκες). (Χρονική προτεραιότητα στον σχηματισμό αυτών των κοινωνιών έχει η οικογένεια και στη μακροαίωνα εξέλιξή τους η πόλη έρχεται τελευταία χρονικά, αλλά αξιολογικά, όπως θα τονίσει ο φιλόσοφος, έχει προτεραιότητα απέναντι στις άλλες.)

Απαραίτητες προϋποθέσεις της καλής κοινωνικής ζωής («εὖ ζῆν») ο Αριστοτέλης (*Πολιτικά* 1325b13 κ.ε.) απαριθμεί τις εξής: α) επάρκεια τροφής, β) ποικιλία τεχνών και τεχνιτών, γ) επαρκής οπλισμός, δ) οικονομική ευπορία, ε) θρησκευτικοί θεσμοί, στ) θεσμοί δικαιοσύνης. Αυτό το τελευταίο χαρακτηριστικό της πόλης θεωρείται από τον φιλόσοφο και το πιο σημαντικό. Σκοπός λοιπόν της πόλης – κράτους δεν είναι μόνο το ζῆν, αλλά και το εὖ ζῆν (η ευδαιμονία, με υπερτατο αγαθό την αυτάρκεια). Η λέξη παράγεται από το επίθετο αυτάρκης (αὐτός + ἄρκω -ῶ). Δηλώνει αυτόν που είναι σε θέση να καλύπτει ικανοποιητικά τις ανάγκες του μόνος του, με δικές του δυνάμεις, χωρίς να εξαρτάται οικονομικά από άλλους. Στην ηθική του Αριστοτέλη (Ηθικά Νικομάχεια) η αυτάρκεια είναι το γνώρισμα του αγαθού που το κάνει να είναι από μόνο του τέλει και δίνει στον άνθρωπο το αίσθημα ότι δεν έχει ανάγκη από τίποτα άλλο. Εδώ, πάλι, στην πολιτική φιλοσοφία, η αυτάρκεια της πόλεως είναι το υπέρτατο αγαθό και ταυτίζεται με την εὐδαιμονίαν των πολιτών (με το εὖ

ζήν). Αυτάρκης είναι η πόλη που μπορεί να έχει τα αναγκαία μόνη της, με δικές της δυνάμεις και πόρους· η ανεξάρτητη, αυτή που δε χρειάζεται εξωτερική βοήθεια για να καλύψει κυρίως τις υλικές (αλλά και τις ηθικές, τις πνευματικές και τις κοινωνικές) ανάγκες της. Δεν υπάρχει τίποτα που να το χρειάζεται ο πολίτης και να μην μπορεί να το προσφέρει αυτή η πόλη – κράτος (που προσφέρει και το ζήν και το εὖ ζήν, την ευδαιμονία). Αποτελεί λοιπόν θεμελιώδες γνώρισμα της πόλεως και πρωταρχική επιδίωξή της, αφού αυτήν δηλώνεται η επάρκεια των αγαθών που είναι απαραίτητα για την απόκτηση και διατήρηση της συλλογικής ευτυχίας (εύδαιμονίας). Πρόκειται για αγαθά εξωτερικά (υλικά), σωματικά και ψυχικά. Η αυτάρκεια μιας πόλης εξαρτάται α) από τη γεωγραφική της θέση, ώστε να εξασφαλίζονται υλικά αγαθά, β) από το έμπυχο, ανθρώπινο δυναμικό που διασφαλίζει την άμυνα της πόλης-κράτους και γ) από το σύστημα χρηστής διοίκησης και απονομής δικαιοσύνης, που εγγυάται την εσωτερική συνοχή της πόλης. Βέβαια το αγαθόν για τον Αριστοτέλη δεν είναι ένα και μοναδικό· είναι κατά περίπτωση διαφορετικό. Άλλες ανάγκες έχει ένας υγιής άνθρωπος και άλλες ένας ασθενής· μια τροφή μπορεί να είναι καλή για ένα ζώο και βλαβερή για ένα άλλο. Επίσης, η έννοια του αγαθοῦ είναι πολυσήμαντη· αγαθό μπορεί είναι κάτι σύμφωνο με την αρετή αλλά και κάτι ωφέλιμο ή ευχάριστο. Το αγαθόν, ακόμη, μπορεί να είναι όντως αγαθό ή απλώς να εκλαμβάνεται ως τέτοιο. Οπωσδήποτε, το αριστοτελικό αγαθόν δεν είναι μια καθολική και χωριστή από τον κόσμο ουσία, όπως φαίνεται να πίστευε ο Πλάτων. Το αγαθόν, σε όλες τις εκδοχές του, αποτελεί για τον άνθρωπο και την κοινωνία άμεσο ή απώτερο στόχο. Το τονίζει ο φιλόσοφος στις πρώτες του φράσεις στα *Ηθικά Νικομάχεια* 1094a1-3: *Πᾶσα τέχνη καὶ πᾶσα μέθοδος, ὁμοίως δὲ πρᾶξις τε καὶ προαίρεσις, ἀγαθοῦ τινὸς ἐπίεσθαι δοκεῖ· διὸ καλῶς ἀπεφάνησαντο τὰγαθόν, οὗ πάντ' ἐφίεται* [: Κάθε τεχνική δεξιότητα και κάθε γνωστική δραστηριότητα, παρόμοια και κάθε πράξη και κάθε διαδικασία επιλογής και προτίμησης έχει για στόχο της –κατά την παραδοχή όλων– κάποιο αγαθό. Σωστά, επομένως, είπαν για το αγαθό πως είναι αυτό που αποτελεί τον στόχο όλων των πραγμάτων].

Σύμφωνα λοιπόν με την τελεολογική αντίληψη κάθε ον είναι προορισμένο από τη φύση να επιτελέσει ένα συγκεκριμένο στόχο («τέλος»). Ο άνθρωπος, για παράδειγμα, είναι προορισμένος από τη φύση να ζει σε πόλεις. Η ολοκλήρωση των κοινωνικών οντοτήτων είναι η πόλη «αφού αυτή είναι και το τέλος εκείνων». Αλλά και η ολοκλήρωση, το τέλος του ανθρώπου, είναι η πολιτική του ταυτότητα. **Τέλος**, λοιπόν, είναι ο στόχος, η στιγμή της ακμής, της τελείωσης, της ολοκλήρωσης. Η πορεία προς την κατάκτηση αυτού του στόχου ονομάζεται **εντελέχεια**. Ο στόχος, λοιπόν, της πόλης είναι να διασφαλίσει τη ζωή και συγκεκριμένα την καλή ζωή («συγκροτήθηκε για να διασφαλίζει τη ζωή, υπάρχει για να εξασφαλίζει την καλή ζωή εκ φύσεως»).

Έτσι, λοιπόν, ένας πιο ολοκληρωμένος **ορισμός** της θα περιελάμβανε τα ακόλουθα: η πόλις είναι μια μορφή κοινωνικής συνύπαρξης, που υπάρχει εκ φύσεως και προήλθε από τη συνένωση άλλων κοινωνικών οντοτήτων, που τις περικλείει, είναι η ανώτερη από όλες το τέλος τους· και αποβλέπει στο ανώτερο από όλα τα αγαθά, δηλαδή συγκροτήθηκε για να διασφαλίζει τη ζωή των ανθρώπων, όμως στην πραγματικότητα για να εξασφαλίζει την καλή ζωή τους, πετυχαίνοντας την ύψιστη αυτάρκεια, που είναι κάτι άριστο.

B2. Στα δύο αποσπάσματα από τα «Πολιτικά» του Αριστοτέλη και του «Ανώνυμου» του Ιαμβλίκου περιγράφονται τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα ενός φανταστικού «Υπερανθρώπου». Ειδικότερα, ο Αριστοτέλης, στο δεύτερο απόσπασμα του κειμένου αναφοράς, προκειμένου να αποδείξει/ να τεκμηριώσει την βασική του θέση ότι αθροιστικά η αρετή των πολλών μπορεί να αποδειχτεί αποτελεσματικότερη από τη συνολική αρετή των ολίγων και άρα η υπεροχή άσκησης της εξουσίας από το πλήθος σε σχέση με τους λίγους και τους άριστους μάλλον είναι προτιμότερη, («Τους γάρ πολλούς, ὧν ἕκαστός ἐστιν οὐ σπουδαῖος ἀνὴρ, ὅμως ἐνδέχεται συνελθόντας εἶναι βελτίους ἐκείνων, οὐχ ὡς ἕκαστον ἀλλ' ὡς σύμπαντας») χρησιμοποιεί ορισμένα παραδείγματα. Ένα από αυτά αντλείται από το χώρο της μυθολογίας. Ειδικότερα δίνεται με μια παρομοίωση-αναλογία το παράδειγμα του ενός ανθρώπου με τα πολλά χέρια και πόδια (= με υπερφυσική σωματική δύναμη), με τις πολλές αισθήσεις και με τη συσσωρευμένη αρετή και εξυπνάδα που εκφράζει την έννοια της δύναμης και της υπεροχής («πολλῶν γὰρ ὄντων ἕκαστον μόνιον ἔχειν ἀρετῆς καὶ φρονήσεως, καὶ γίνεσθαι συνελθόντων, ὥσπερ ἓνα ἄνθρωπον τὸ πλήθος, πολὺποδα καὶ πολὺχειρα καὶ πολλὰς ἔχοντ' αἰσθήσεις, οὕτω καὶ περὶ τὰ ἦθη καὶ τὴν διάνοιαν.») Στη μυθολογία υπάρχουν πολλά τέτοια παραδείγματα όπως, ο Απόλλωνας των Λακεδαιμονίων με τα τέσσερα χέρια και αυτιά, οι Ερινύες με τα πολλά χέρια και πόδια, οι Εκατόγχειρες κ.ά.). Ο φιλόσοφος, λοιπόν, παρουσιάζει έναν «υπεράνθρωπο» δίνοντας έμφαση στο ήθος (αρετή) και στη διάνοια· έναν «υπεράνθρωπο» με πολλές σωματικές, ηθικές και πνευματικές ικανότητες.

Στον «Ανώνυμο» του Ιαμβλίκου αντίστοιχα γίνεται λόγος, με τρόπο υποθετικό για έναν «υπεράνθρωπο» ο οποίος εκ γενετής έχει χαρακτηριστικά που δεν συνάδουν με την ανθρώπινη φύση. Πιο συγκεκριμένα, διαθέτει ορισμένα φυσικά γνωρίσματα («άτρωτος», «απρόβλεπτος από αρρώστιες», «χαλύβδινος») τα οποία σε συνδυασμό με τις «σωματικές και ψυχικές δυνάμεις» τον καθιστούν ανώτερο και σε πλεονεκτικότερη θέση «σε σχέση με τους άλλους», σε σημείο που θα μπορούσε να καταπατήσει και τους νόμους της πόλης. Μια τέτοια θεώρηση, όμως δεν είναι σωστή: ο υπεράνθρωπος αυτός θα μπορούσε να έχει δύναμη και ισχύ μόνο εάν υπερασπιζόταν τους νόμους, υπηρετώντας τις αρχές της δικαιοσύνης («αυτός ο κάποιος ... δεν θα άντεχε. Γιατί όλοι οι άλλοι ... νικητές»)· μόνο έτσι θα μπορούσε να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην πρόοδο και την ευημερία των ανθρώπων.

Συμπερασματικά, παρά τις σχετικές διαφορές τους και στα δύο κείμενα προβάλλονται τα πλεονεκτήματα του πλήθους στην άσκηση της εξουσίας το οποίο με αρετή, φρόνηση και τήρηση της δικαιοσύνης είναι ικανό να κυβερνήσει ορθά.

[**Επισήμανση:** Στο κείμενο αναφοράς ο όρος «Υπεράνθρωπος» αναφέρεται στους πολλούς, στο πλήθος, ενώ στο παράλληλο κείμενο σε μία φανταστική μορφή ανθρώπου, σ' ένα ον με δυνάμεις εξωπραγματικές, υπερφυσικές.]

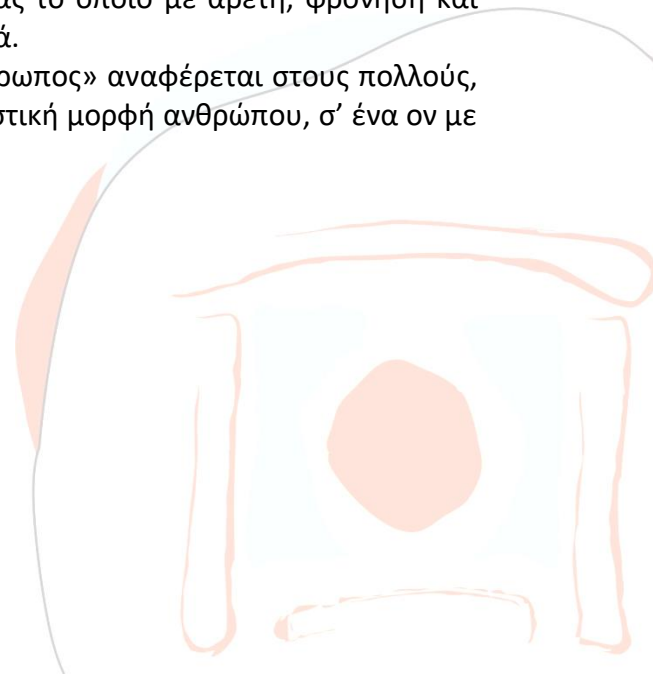
B3. οπτική: ὀρῶμεν

σύσταση: **συνεστηκυῖαν**

λάθος: **ἀλήθειαν**

δοχείο: **ἐνδέχεται**

ποδήλατο: **πολύποδα**

B4. 1. β

2. β

3. α

4. α

5. β

Αδίδακτο κείμενο

- Γ1.** Σωκράτη, όλα τα φυτά κατά πάσα πιθανότητα έχουν τον ίδιο τρόπο ανάπτυξης, και όσα φυτρώνουν από τη γη και τα ζώα (ή: τα έμβια όντα) τα υπόλοιπα και ο άνθρωπος. Γιατί και στα φυτά ευκολότερα γίνεται αυτό φανερό σε εμάς, που καλλιεργούμε τη γη, δηλαδή το να προετοιμάζουμε όλα τα σχετικά πριν από το φύτευμα (την σπορά) και το ίδιο το φύτευμα (την ίδια τη σπορά). Όταν όμως τυχόν αυτό που φυτεύτηκε αναπτυχθεί, μετά από αυτό η φροντίδα του βλασταριού αποβαίνει και μακροχρόνια (χρονοβόρα) και σκληρή (επίπονη) και δύσκολη. Έτσι φαίνεται ότι συμβαίνει και με τους ανθρώπους. Από τη δική μου περίπτωση εγώ συμπεραίνω και για τις άλλες περιπτώσεις. Γιατί και για μένα του γιου μου αυτού εδώ, είτε πρέπει να την ονομάζουμε αυτή γέννηση (σπορά) είτε τεκνοποίηση, έχει υπάρξει η πιο εύκολη από όλα, η ανατροφή του όμως είναι και δύσκολη και συνέχεια μέσα στο φόβο, επειδή ανησυχώ για αυτόν.
- Γ2.** Στο παρατιθέμενο απόσπασμα από το κείμενο του Πλάτωνα ο Δημόδοκος, συνομιλώντας με τον Σωκράτη, εκφράζει την δυσανασχέτησή του για την αξίωση του γιου του Θεάγη να γίνει σοφός («σοφός γενέσθαι») Ειδικότερα, κατά τη γνώμη του Δημόδοκου («δοκῶ γάρ μοι»), ο γιος του έχει επηρεαστεί αρνητικά από κάποιους συμπολίτες και συνομηλικούς του («τῶν ἡλικιωτῶν τινες αὐτοῦ καὶ δημοτῶν»), οι οποίοι είχαν πάει στην Αθήνα («εἰς τὸ ἄστυ καταβαίνοντες») και του διατάραξαν τον νου με την επίμονη και, προφανώς, άκριτη αναπαραγωγή λόγων που άκουσαν και απομνημόνευσαν («λόγους τινὰς ἀπομνημονεύοντες»). Οι λόγοι αυτοί του άρεσαν πάρα πολύ («οὐς ἐζήλωκεν») με αποτέλεσμα, σε σημείο ενοχλητικό για τον Δημόδοκο («καὶ πάλαι μοι πράγματα παρέχει»), να απαιτεί από τον πατέρα του («ἀξιῶν») να φροντίσει γι' αυτόν («με ἐπιμεληθῆναι») και να διαθέσει χρήματα προκειμένου να πληρώσει έναν από τους σοφιστές («χρήματα τελέσαι τινὶ τῶν σοφιστῶν»). Ο λόγος που επιθυμεί κάτι τέτοιο ο Θεάγης είναι επειδή νομίζει ότι, φοιτώντας κοντά σε κάποιον σοφιστή, θα καταστεί με τη βοήθειά του σοφός («ὅστις αὐτὸν σοφὸν ποιήσει»).

Γ3. σχέσ

ράδιον - ῥᾶον

(τῆς) ἀγεννοῦς

ἐπιθυμεῖν

τὰ ἄστη

καταβησόμενοι

παλαίτερον

(τῶν) ἐπιμεληθέντων

οἷτινες

Γ4. α. τὸν αὐτόν: ομοιόπτωτος ονοματικός επιθετικός προσδιορισμός στον ὄρο τρόπον

τοῦτο: υποκείμενο του ρήματος γίνεται

ὀνομάζειν: ἀναρθρο τελικό ἀπαρέμφατο, υποκείμενο του ἀπρόσωπου ρήματος δεῖ

πάντων: ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός, γενική διαιρετική στον ὄρο ῥάστη (επίθετο υπερθετικού βαθμού)

εἰς τὸ ἄστν: εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός που δηλώνει κίνηση σε τόπο στη μετοχή καταβαίνοντες

μοι: ἔμμεσο αντικείμενο στο ρήμα παρέχει

σοφόν: κατηγορούμενο του αντικειμένου αὐτόν μέσω του ρήματος ποιήσει

Γ4. β. Δημόδοκος ἔλεγεν ὅτι ἡ δὲ τότε παροῦσα ἐπιθυμία τούτῳ πάνυ αὐτόν φοβοῖ/ φοβοίη.

επιμέλεια// Καλαντζή Αλεξία

Παραρά Μάρω

